

Өскен өркеннің көлеңкесі: Ернардың таңдауы

Мұхтар Әуезовтің «Өскен өркен» шығармасы аяқталмаған күйде қалды. Бұл роман – қоғамның жаңару жолындағы қақтығыстарын, жаңа сана мен дәстүрлі көзқарастың күресін тереңнен қозғайтын туынды. Бірақ ең маңыздысы – автор бізге Ернардың түпкілікті таңдауын көрсетпеді.

Мен өзімді Ернардың орнына қойып, сол заманға түсіп көрдім. Оның шетелге кетуі, туған жеріне деген көзқарасы, қоғамды өзгертуге деген ұмтылысы менің ойымша қандай болуы мүмкін еді? Оны түсіну үшін, бірнеше маңызды сұрақтарға жауап іздейік.

1. Ернар не үшін шетелге кетті?

Ернар шетелге кетуді ойламады емес, бірақ оның бұл шешімінің астарында не жатыр?

Біріншіден, ол шетелге көшу арқылы зона комфорттан шықты. Бұл тек физикалық қадам емес, ол рухани да, интеллектуалдық тұрғыда үлкен өзгеріске әкелді. Ернар өз елінде өскен өркен болды, бірақ сол топырақта тамырын тереңге жібере алмайтынын түсінді.

Ол шетелде не көрді?

- Ернар шетелдегі білім жүйесінің, мәдениеттің, өмір сүру салтының мүлде басқа екенін байқайды.
- Ол адамдардың басқаша ойлайтынын, оларда шектеу жоқ екенін түсінеді.
- Қоғамдағы ашық диалог, пікір еркіндігі, адамның өзін-өзі жетілдіру мүмкіндігі оны таңғалдырады.

Бұл оған қалай әсер етті?

- Ол туған жерінде көрген олқылықтарды енді сырттан бақылауға мүмкіндік алады.
- Ол өзінің Қазақстанда сезінген шектеулерінің шын мәнінде қоғам қалыптастырған нәрсе екенін ұғынады.
- Оған жаңашылдықтың, білімнің, еркін ойдың қажет екенін түсінеді.

2. Туған ел – бір картинаның ішіндегі әлем

Ернар туған жерін бір суретке теңейді. Бұл суретте бәрі тұрақты, бәрі қалыптасқан, бәрі өз орнында. Адамдар бұл картинаның ішінде өмір сүреді, ал оның шетіне шығуға қорқады немесе оны көре алмайды.

Бұл метафора нені білдіреді?

- Картинадағы адамдар – өз ортасына үйреніп қалған, өзгеше ойлауға дайын емес жандар.

- Олар шекарадан шыққысы келмейді, өйткені олардың санасы осы шеңбермен шектелген.

- Қоғамдағылар жаңа нәрсені қабылдауға дайын емес, өйткені бұл олардың тұрақтылығына қауіп төндіреді.

Ернар осы картинаның шетіне шықты ма?

Иә. Ол әлемді көрді. Ол суреттің ішінен сыртқа шығып, оның артында тағы бір кең әлемнің бар екенін білді.

Ол қайта оралуы керек пе?

- Егер ол қайта оралса, оның жаңа көзқарастарын туған жерінде қабылдай ма?

- Ол өзгелерге осы картинаның ішіндегі әлемнен тыс өмір бар екенін көрсете ала ма?

- Әлде оны қайтадан осы картинаның ішіне салуға тырыса ма?

3. Ернар қандай таңдау жасайды?

Ернардың алдында бірнеше жол бар:

1. Қоғамға бейімделу

- Ернар туған жеріне қайтады және өз идеалдарынан бас тартып, қалыптасқан жүйеге сіңіседі.

- Ол өзінің көзқарастарын өзгертеді, өзгелер секілді өмір сүре бастайды.

- Бірақ бұл оны бақытты ете ме? Ол өзін жоғалтпай ма?

2. Қоғамды өзгертуге тырысу

- Ол өзінің шетелде көргенін туған жеріне енгізгісі келеді.

- Бірақ адамдар оны қабылдай ма? Әлде оны қоғамның жауы деп тануы мүмкін бе?

- Ол білім реформаларын, мәдени өзгерістерді, еркін ойлау жүйесін дамытқысы келеді.

- Бірақ бір адам қоғамды өзгерте ала ма?

3. Шетелде қалып, алыстан әсер ету

- Ол туған жерінде өзгеріс жасау мүмкін емес екенін түсініп, шетелде қалады.
- Бірақ ол сырттан отырып, өз елінің болашағына ықпал ете ала ма?
- Егер оның мақсаты адамдардың көзін ашу болса, оны сырттан жасау қаншалықты тиімді?

4. Егер Ернар ағысқа қарсы жүзсе, ол жеңе ала ма?

Егер Ернар өзінің жаңа көзқарастарымен туған жеріне қайтса, оны не күтіп тұр?

- Қоғам оны қабылдауы мүмкін, бірақ үлкен қарсылық болады.
- Оның идеяларын қолдайтындар да, қарсы шығатындар да табылады.
- Ол біртіндеп өзгеріс енгізе бастайды, бірақ бұл оған оңай түспейді.
- Қоғам оны жат көреді, оның ойларын жоққа шығаруға тырысады.
- Ол шын мәнінде өзгеріс әкелуі мүмкін, бірақ бұл оған қаншалықты күш пен өмірін жоғалтуды талап етеді?

Мүмкін, ол өзі өзгергенімен, қоғам өзгеруге дайын емес шығар. Бірақ ол дәл қазір өзгермесе де, ол болашақ ұрпақтың өзгеруіне себеп бола ала ма?

Қорытынды: Біздің сұрақтар – біздің жауабымыз

Бұл сұрақтарға нақты бір жауап жоқ. Бірақ біз сол сұрақтардың аясында романның аяқталмаған көлеңкесін көре аламыз. Мұхтар Әуезов бізге дайын жауап бермеді, бірақ біз сол белгісіздіктің астарында көптеген мүмкін жолдарды көре аламыз.

Ернардың таңдауы қандай болар еді?

Бұл сұрақтың жауабын әр оқырман өзі табады. Бірақ бір нәрсе анық – ол өз таңдауын жасауы керек.

Таңдау жасау – адамның ең үлкен жауапкершілігі. Ал оның таңдауы – оның еркіндігінің айнасы.